

**Nizami Gəncəvi adına Xankəndi şəhər 4 saylı orta məktəb:
ilahi və tarixi ədalətin təntənəsi**

Əlimuxtar Muxtarov

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

AMEA Gəncə Bölməsi Nizami Gəncəvi Mərkəzinin direktoru

E-mail: alimuxtar@gmail.com

<https://doi.org/10.59849/ngalmanac.2026.5.165>

Annotasiya. Nizami Gəncəvi Azərbaycan xalqının milli kimlik anlayışlarından biridir. Tarixin bütün dövrlərində xalqımızın müdrik ziyalıları bu milli kimlik anlayışına son dərəcə həssas yanaşmış, özlərinə doğma və milli olan hər bir anlayışa, məkana, obyektə dahi mütəfəkkirin adını verməklə tarixi missiyanı həm əski dövənlərdə, həm də çağdaş zamanımızda şərəflə yerinə yetirmişlər, yetirməkdədirlər. Nizami Gəncəvinin yaşadığı, dəfn olunduğu əraziyə doğma xalqı tərəfindən Şıx düzü (Şeyx düzü) adının verilməsi, məqbərəsinin əsrlərlə bu gün də həm xalqımız, həm də ölkəmizə təşrif buyuran insanlar tərəfindən müqəddəs bir məkan kimi ziyarət edilməsi bu anlayışın, yanaşmanın əsas təzahürlərindən, göstəricilərindən biridir.

Bu baxımdan Nizami Gəncəvinin Azərbaycan şairi olmasını təkcə onun əsərlərində türk düşüncə sisteminin, türk ruhunun, milli koloritlərlə yüklənmiş obrazlar sisteminin mövcudluğu deyil, eyni zamanda mənsub olduğu Azərbaycan xalqının onun adını dünyanın və ölkəmizin dörd bir yanında elm, təhsil, mədəniyyət, ədəbiyyat ocaqlarına verməsi ilə də izah etmək mümkündür. Azərbaycanın qədim Xankəndi şəhərində keçən əsrin 40-cı illərində fəaliyyətə başlayan Nizami Gəncəvi adına 4 nömrəli orta məktəb bu tezisə ən mühüm faktlarındanıdır.

Açar sözlər: Azərbaycan, Nizami Gəncəvi, Qarabağ, Xankəndi, elm, məktəb, təhsil

**Khankandi city secondary School no. 4 named after Nizami Ganjavi:
a celebration of divine and historical justice**

Alimukhtar Mukhtarov

Doctor of Philosophy in Philology

Director of the Nizami Ganjavi Center of Ganja Branch of ANAS

E-mail: alimuxtar@gmail.com

Abstract. Nizami Ganjavi is one of the concepts of national identity of the Azerbaijani people. In all periods of history, the wise intellectuals of our people have been so sensitive to this concept of national identity that by giving the

name of a great thinker to every concept, place, and object that is native and national to them, they have fulfilled the historical mission with honor both in ancient times and in our modern times. Nizami Ganjavi's native people gave the name "Shikh duzu" (Sheikh Plain) to the area where he lived and was buried, and his mausoleum was visited as a holy place and shrine by his native people and people who visit our country for centuries. Consequently, these factors manifest and indicate the above-mentioned concept and approach.

From that perspective, the fact that Nizami Ganjavi is an Azerbaijani poet is not only the presence of the Turkish system of thought, the Turkish spirit, the system of images loaded with national colors in his works, furthermore, it is possible to explain the fact that the Azerbaijani people, to which he belongs, gave his name to centers of science, education, culture, and literature all over the world and our country. Secondary school No. 4 named after Nizami Ganjavi, which started functioning in the 40's of the last century in Khankandi, the ancient city of Azerbaijan, is one of the most significant fact of this thesis.

Keywords: Azerbaijan, Nizami Ganjavi, Karabakh, Khankandi, science, school, education

Giriş / Introduction

Nizami Gəncəvinin adı və şəxsiyyəti özündə Azərbaycan xalqının milli kimlik anlayışını əks etdirir. Tarixin bütün dövrlərində xalqımızın müdrik ziyalıları bu milli kimlik anlayışına son dərəcə həssas yanaşmış, özlərinə dogma və milli olan hər bir anlayışa, məkana, obyektə dahi mütəfəkkirin adını verməklə tarixi missiyanı həm əski dövənlərdə, həm də çağdaş zamanımızda şərəflə yerinə yetirmişlər və yetirməkdədirlər. Nizami Gəncəvinin özünün yaşadığı, dəfn olunduğu əraziyə dogma xalqı tərəfindən Şıx düzü (Şeyx düzü) adının verilməsi, məqbərəsinin əsrlərlə bu gün də həm xalqımız, həm də ölkəmizə təşrif buyuran insanlar tərəfindən müqəddəs bir məkan, ziyarətqah kimi ziyarət edilməsi bu anlayışın, yanaşmanın əsas təzahürlərindən, göstəricilərindən biridir. Təsədüfi deyildir ki, Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev ifadə edirdi ki, "Nizami Gəncəvinin məqbərəsini ziyarət etmək, qorumaq bizim müqəddəs vəzifəmizdir" [8, s.71]. Deməli, şəxsiyyət də, məkan da, əməl də qüdsidir, müqəddəsdir.

Bu baxımdan Nizami Gəncəvinin Azərbaycan şairi olmasını təkcə onun əsərlərində türk düşüncə sisteminin, türk ruhunun, milli koloritlərlə yüklənmiş obrazlar sisteminin mövcudluğu deyil, eyni zamanda mənsub olduğu Azərbaycan xalqının onun adını dünyanın və ölkəmizin dörd bir yanında elm, təhsil, mədəniyyət, ədəbiyyat ocaqlarına verməsi ilə də izah etmək mümkündür.

Əsas hissə / Main part

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2021-ci ili Azərbaycanda Nizami Gəncəvi ili elan etməsi ilə bağlı imzaladığı tarixi Sərəncamda da bu məsələ xüsusi vurğu ilə diqqətə çatdırılır: “Mütəfəkkir şairin doğma şəhəri Gəncədə məqbərəsi, Bakıda, Sankt-Peterburqda və Romada heykəlləri ucaldılmışdır. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Ədəbiyyat İnstitutu və Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi Nizami Gəncəvinin adını daşıyır. Böyük Britaniyanın Oksford Universitetinin Nizami Gəncəvi Mərkəzi uğurla fəaliyyət göstərir” [1].

Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin vətəninə – Gəncədə 2014-cü ildə inşa edilən əzəmətli Nizami Gəncəvi Muzeyi, eyni zamanda Romada və dünyanın müxtəlif şəhərlərində, ölkələrində dahi mütəfəkkirə abidələrin ucaldılması da tarixdən, ulularımızdan gələn missiyanın müasir mərhələdə daha da inkişaf etdirilərək davam etdirilməsinə yönələn əvəzsiz xidmətlərdəndir.

Akademik Rafael Hüseynovun da deyiminə desək, “Nizami Gəncəvi Azərbaycan boyuncadır, boydan-boyadır”. Əgər ölkə üzrə mövzu ilə bağlı konkret siyahıya alınma aparılırsa, Azərbaycanda Nizami adını daşıyan insanların sayı da dahi mütəfəkkirin milli mənsubiyyətini, Azərbaycan türkü olmasını isbat edən əsas meyarlardan biri olar. Yəni də akademik Rafael Hüseynov yazır: “Dünyada ən çox Nizami adı qoyulan ölkə Azərbaycandır. Doğrudur, bu adı dost və yaxın ölkələrdə də daşıyanlar var, ancaq bəlkə də araşdırsaq, görərik ki, onlar da Azərbaycan əsilli, Azərbaycandan getmədir” [10, s.327]. Bütün bunlar da bir daha xalqımızın milli genetik, irsi yaddaşından irəli gəlir ki, bu da xalısdir, rıyasızdır, milli köklərimizdən gəlir. Və bu da öz növbəsində bir daha dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin milli kimliyinə əl, dil uzatmağa çalışanlara ən tutarlı cavablardandır.

Hətta tarixən Nizami Gəncəvinin adı Gəncə ilə elə bütövləşmişdir ki, bir çox təzkiyəçilər, mütəfəkkirlər, ardıcılıarı Nizami Gəncəvinin adını çəkmədən onu Gəncə hünərvəri, Gəncə fatehi kimi adlarla yad etmişdirlər ki, bu da dahi mütəfəkkirin milli mənsubiyyətini, Azərbaycan şairi olmasını əsaslandıran ən mühüm, təsirli faktlardan biridir.

Akademik İsa Həbibbəylinin daha qədim və mötəbər mənbələrə əsaslanaraq söylədiyi: “Nizami Gəncəvinin Azərbaycan şairi olması haqqında ən mötəbər mənbələrdən biri də dahi şairin özünün qələmindən çıxmış “Xəmsə” poemalar xəzinəsidir. Dövrün ədəbi ənənəsinə uyğun olaraq fars dilində yazılmış “Xəmsə” poemalar dəstinə daxil olan əsərlərin hamısında Nizami Gəncəvi özünün türk kimliyi ilə iftixar etdiyini açıq-aşkar bəyan etmiş, əsərlərində yüz dəfələrlə Azərbaycan atalar sözləri və məsəllərindən, frazeoloji

birleşmələrdən, Azərbaycan xalqına məxsus olan sözlərdən istifadə etmişdir. Nizami Gəncəvinin poemalarında XII əsrdə baş vermiş Gəncə zəlzələsindən və Kəpəz dağından söz açılmış, ata-baba yurdu olan oğuzların qədim məskənlərindən biri kimi tanınan Gəncə şəhəri ilhamla tərənnüm edilmişdir. Məlum olduğu kimi, Gəncə şəhəri XII əsrdə Azərbaycan Atabəyləri dövlətinin paytaxtı kimi tarixə düşmüşdür. Nizami Gəncəvinin atası Yusif kişi və babası Zəki Müəyyəddin də azərbaycanlı idi. Nizami Gəncəvinin atası və anasının məzarları da şairin Gəncə şəhərindəki məqbərəsinin yerləşdiyi qəbiristanlıqdadır. Şeyx Nizami Gəncəvi adı ilə böyük şöhrət qazanmış Nizami Gəncəvinin mənsub olduğu nəslin davamçıları sonrakı əsrlərdə də Gəncə şəhərində yaşamışlar. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətində Milli Təhlükəsizlik naziri vəzifəsində çalışmış Nağı bəy Şeyxzamanlı da mənşə etibarilə Şeyx Nizami Gəncəvinin mənsub olduğu nəslin nümayəndəsidir. Hazırda dünyanın müxtəlif ölkələrində Şeyxzamanov, Şeyxzamanlı soyadı ilə yaşamaqda davam edən, Nizami Gəncəvi ilə eyni şəcərədən olan azərbaycanlı sülalələr vardır” fikirləri də bu istiqamətdə tarixə işıq tutan parlaq həqiqətlərdir” [9, s.1].

Gəncənin adını özünün milli mənsubiyyət kodu kimi yaşadanlardan biri, hətta birincisi məhz Nizami Gəncəvi olmuşdur. “Xəmsə”sinə daxil olan hər bir məsnəvisində milli mənsubiyyəti ilə bağlı ən təsirli məqamları məhz elə Gəncə kontekstində, türkçülük müstəvisində təqdim edir, bəyan edir.

“Sirlər xəzinəsi” məsnəvisində “Sultan Səncər və Qarı” epizodu, “Xosrov və Şirin”də Şirin obrazı, “Leyli və Məcnun”da Leyli, “Yeddi Gözəl”də Fitnə, “İsgəndərnamə”də “Türklərlə doludur bu yerlər” kimi saysız-hesabsız ifadələri, epizodları ilə olduqca dərin, təkzibolunmaz faktlarla milli mənsubiyyətinə, Azərbaycan şairi olmasına işıq tutmuş, əsaslandırırmışdır.

Nizami Gəncəvi özünün türklüyünü, əslinin Gəncədən olmasını hamıdan əvvəl özü qoruyur. 880 ildən öncə yazdığı misralarla, ifadə etdiyi dahiyənə fikirləri ilə həm dövründə, həm də sonralar ona uzanan, uzanılacaq yad, qərəzli əlləri kəsməklə Azərbaycanlı olmasını dünyaya bəyan edir.

Dahi şair təkcə yaşadığı ömür payının deyil, həm də ölümündən sonrakı dövrlərdə də ruhunun, yaşadığı məkanın, şəxsiyyətinin sanki yol xəritəsini müəyyənləşdirib:

نهان مرا آشکارا برند
ز گنجه است اگر تا بخارا برند

*Mənim gizlinlərimi ki, açıq-aşkar oğurlayırlar,
Onları Buxaraya qədər aparsalar da, Gəncədəndir... [4, s.33]*

“İsgəndərnamə” poemasının “Şərəfnamə” hissəsində yer alan bu və bu kimi beytlər 8 əsrdən əvvəl yazılsa da, günümüzdə Nizami Gəncəvinin mənşəyini təhrif edən alimlərə tutarlı bir cavabdır.

Bütün bu ruhlu misralar bir daha onu sübut edir ki, Nizami Gəncəvi uca səslə Gəncəsini tərənnüm etməklə həm də milli mənsubiyyətinin identifikasiyasını müəyyənləşdirmişdir.

Azərbaycan xalqı da bu anlayışlar çərçivəsində öz böyük oğlunu əsrlərlə öz doğma torpağında, məkanında, qoynunda yaşatdığı kimi, eyni zamanda onun adını da özündən sonra ölkəboyu, Azərbaycanboyu, hətta Azərbaycandan kənarda yaşadaraq və günümüzdə qədər təbliğ etmişdir.

Təsadüfi deyildir ki, Azərbaycanda ən qədim, ən mötəbər təhsil, elm, mədəniyyət, ədəbiyyat ocaqları da dahi Azərbaycan övladı Nizami Gəncəvinin adını daşıyır ki, bu da doğma xalqının əziz övladına sevgisinin bariz nümunəsidir. Qərbi Azərbaycan da daxil olmaqla vətənimizdə dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin adını daşıyan elm, təhsil, mədəniyyət, şəhər, rayon, kənd, qəsəbə, məntəqə, prospekt, yeraltı və yerüstü məkanların sayı 100-dən artıqdır. Bu da Azərbaycan xalqının dahi övladına sevgisinin bariz nümunəsidir.

Xalqımızın Nizami Gəncəvinin adını yaşatdığı ilk belə təhsil ocaqlarından biri məhz elə Nizami Gəncəvi adına Xankəndi şəhər 4 saylı məktəbidir ki, bu da xalqımız üçün doğma, milli olan iki anlayışın ilahi nizamda vəhdətidir.

Nizami Gəncəvinin Azərbaycan şairi, Xankəndinin də qədim Azərbaycan şəhəri olmasını öncəliklə ən qədim yazılı mənbələrə, tarixi sənədlərə, bədii əsərlərə müraciət etmədən də xalqımızın milli sərvəti olan bu iki anlayışın Azərbaycan tarixində oynadıqları rol, ehtiva etdikləri milli məna kifayət edir ki, onların milli mənsubiyyətinin koordinatlarını, identifikasiyasını müəyyən etsin. Nizami Gəncəvinin ruhu, əsərlərində bəyan edilən milli və bəşəri dəyərlər türk ruhuna kökləndiyi kimi, Xankəndinin də müqəddəs, qədim türk yurdu olması, Qarabağ xanları tərəfindən salınması və ən əsası da tarixin bütün dövrlərində qoynunda Azərbaycan türk övladlarını bəsləməsi, yetişdirib bəşəriyyətə təqdim etməsi bu müqəddəs məkanın Azərbaycan tarixində oynadıqları rolun ən bariz təzahürüdür.

Həm Nizami Gəncəvi, həm də Xankəndi Azərbaycan xalqının milli özünüdərkini ən parlaq nümunəsidir. Nizami Gəncəvi mənsub olduğu Azərbaycan xalqının ulu babası, milli-mənəvi dəyərlər məcmusu, iç yaddaşı, vətən, millət və sərhəd anlayışı olduğu kimi, Xankəndi şəhəri də eyni anlayışları ifadə etməkdədir.

Xankəndi şəhərində ən qədim təhsil ocağının Nizami Gəncəvinin adını daşması da ilahi və tarixi ədalətin, nizamın təcəssümüdür. Bu ilahi nizamdakı ədalət ondan ibarətdir ki, Azərbaycan xalqı bütün dövrlərdə özü üçün milli olan hər bir anlayışa məhz millilik kontekstindən yanaşmışdır ki, uca Yaradan da bu nəcib, qəhrəman xalqı bu mövzuda heç vaxt yanıltmamışdır. Zamanında – 1945-ci ildə xalqımızın müdrik insanları qədim türk yurdu Xankəndidə fəaliyyətə başlayan 4 saylı şəhər orta məktəbinə Nizami Gəncəvinin adını verməklə həm Nizami Gəncəviyə, həm də Xankəndi şəhərinə milli yanaşma-

larının konturlarını, yol xəritəsini müəyyən etmişlər ki, bu da bir daha öz növbəsində Nizami Gəncəvinin də yaradıcılığında qırmızı xətlə keçən ədalət anlayışının təntənəsidir.

*Dünyaya hakim olmaz zülmkarlıq, rəzalət,
Yer üzünün fatehi ədalətdir, ədalət... [5, s.2]*

– deyən dahi mütəfəkkirin bu arzularını XXI əsrdə Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev, rəşadətli Azərbaycan ordusu, şəhidlərimiz, qazilərimiz təmin etdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin söylədiyi: “İşğal dövründə bir çoxlarımız – həm keçmiş məcburi köçkünlər, həm bütün Azərbaycan xalqı, o cümlədən də mən dəfələrlə fikirləşirdik ki, dünyada ədalət yoxdur. Çünki ədalət olsaydı, biz bu vəziyyətə düşməzdik. Mən də o cümlədən belə fikirdə idim. Ancaq həyat göstərdi ki, ədalət var, sadəcə, dözümlü olmaq lazımdır, səbirli olmaq lazımdır, ədalətə inanmaq lazımdır və ədalətə nail olmaq üçün çalışmaq lazımdır, hədəfə doğru getmək lazımdır” [2] fikirləri əcdadlarımızdan, Nizami Gəncəvidən gələn milli mənəvi keyfiyyətlərin ən böyük təzahür forması və bəyannaməsidir.

Müzəffər Ali Baş Komandan ədalətə inanaraq və inandığı qədər də çalışaraq 20 ildə nail olduğu, xalqımızın, dövlətimizin müqəddəratı naminə əldə etdiyi uğurların zirvəsini 2020-ci ildə 44 günlük Vətən müharibəsində əldə edilmiş Qarabağ zəfəri və 2023-cü ilin sentyabrında bir gündən az davam anti-terror tədbirləri ilə ərazi bütövlüyümüzün, suverenliyimizin təmin edilməsi ilə yanaşı, bu zaman kəsiyində və daha öncəki zamanlarda yadellilər tərəfindən mənimsənilməyə çalışılan milli mənəvi dəyərlərimizi, tariximizi, ədəbiyyatımızı, şairlərimizi, mütəfəkkirlərimizi, mədəniyyətimizi, adət-ənənələrimizi də eyni ədalət anlayışı ilə qorudu və onlara uzadılan yad əlləri tarixin heçlik səhifəsinə yuvarlatdı.

Tarixin ayrı-ayrı dövrlərində həm Nizami Gəncəvini, həm də Xankəndi şəhərini Azərbaycandan qoparmağa, ayırmağa çalışıblar. Hansısa dövəmdə yadellilər buna müəyyən qədər nail olmağa çalışsalar da, xalqımız üçün olduqca milli olan bu iki anlayışın tamamilə Azərbaycana, Azərbaycan xalqına aid olmasını beynəlxalq səviyyədə bəyan edən və özümüzünkü edən Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyev və Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev olmuşdur.

Daim sülhün, barışın, ədalətin, birgə yaşayışın ən ali səviyyədə təmsilçisi olan Azərbaycan və onun Prezidenti cənab İlham Əliyev 15 oktyabr 2024-cü ildə Xankəndi şəhərinin mərkəzində Azərbaycan Respublikasının üçrəngli bayrağını ucaldarkən tarixə belə işıq tutdu: “Bu bina keçən əsrin 60-cı illərində inşa edilmişdir, Azərbaycan büdcəsi hesabına. O vaxt Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin partiya komitəsinin binası idi. Buna partkom binası deyirdilər. Bu

binada bir çox şəxslər oturub. Vaxt var idi burada azərbaycanlılarla ermənilər dostluq şəraitində yaşamışdır. Vaxt var idi nəinki Xankəndidə, Qarabağda, Bakıda, Gəncədə, İrəvanda, Göyçədə, Zəngəzurda, Dərələyəzdə, Basarkeçərdə də azərbaycanlılar və ermənilər dostluq şəraitində yaşamışlar. Mən o illəri xatırlayıram və xüsusilə Heydər Əliyev sovet Azərbaycanında rəhbərliyə gələndən sonra Qarabağda o vaxta qədər olmuş bəzi millətçi qüvvələr tamamilə kənara çəkilmişdi. Düz 18 il. 1969-cu ildən 1982-ci ilə qədər bir dənə də xoşagəlməz hala rast gəlinməmişdi. Mən xatırlayıram, atamla birlikdə burada olmuşam. O ab-havanı mən xatırlayıram. Burada, sözün əsl mənasında, səmimi bir ab-hava şəraitində təmaslar var idi, birgə işlər görülürdü. Bu gün Sərsəng su anbarının üzərində Azərbaycan bayrağını qaldırdıq. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə bölgənin, kənd təsərrüfatının inkişafı üçün 1976-cı ildə Sərsəng su anbarı, Suqovuşan su anbarı inşa edilmişdir. O vaxt nə qədər böyük investisiyalar qoyulmuşdu. Ağdamdan Xankəndiyə dəmir yolu çəkildi, burada ali məktəb yaradıldı və Xankəndidə gördüyünüz binaların mütləq əksəriyyəti məhz o illərdə inşa edilmişdir. Kənd təsərrüfatı inkişaf edirdi. O vaxt təkcə keçmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti 100 min tondan çox üzüm tədarük edirdi” [3].

Lakin erməni xisləti yenə erməniliyində qalmaqda idi...

“Azərbaycan” qəzetinin 10 dekabr 2022-ci il tarixli sayında Ulu Öndər Heydər Əliyevin sovet dövründə ən yaxın milli kadrlarından olan polkovnik Hüseyn İsgəndərov xatirələri əsasında müəllif Kənan Quliyev yazır: “1973-cü ildə Heydər Əliyev Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin 50 illiyi münasibətilə yubiley tədbirlərində iştirak etmək üçün Xankəndiyə (ozamankı Stepanakertə) dəvət olunur. Şəhərin girişində vurulan böyük plakata “Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinə xoş gəlmisiniz, yoldaş Heydər Əliyev” yazısı qeyd olunmuşdu. Heydər Əliyev bu plakatın yanında avtomobilini saxlatdı və vilayət partiya komitəsinin birinci katibi Boris Kevorkovu yanına çağırıb ona plakata sökdürməyi tapşırırdı. Orada hamının yanında bildirdi ki, biz Azərbaycandayıq, başqa bir respublikada deyilik, bu cür yazılar olmamalıdır. O zaman çoxları bu hərəkətin mənasını başa düşməsə də, Heydər Əliyevin uzaqgörən addımının səbəbi çox sonralar bilindi” [11].

Hadisələrin gedişini, davamını isə Ulu Öndərin öz xatirələrində belə izləyirik, oxuyuruq: “Mən Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin əhalisi ilə dəfələrlə görüşmüşəm, vilayətin bütün rayonlarında olmuşam, ermənilərlə də çox söhbət etmişəm... Bir faktı xatırladım. DQMV-nin 50 illik yubileyi idi, vilayət “Xalqlar dostluğu” ordeni ilə təltif olunurdu. Oradakı çıxışimdəki bəzi məqamları erməni millətçiləri indi də mənə bağışlaya bilmirlər. Mən bəzi əhvali-ruhiyyələri hiss edərək demişdim ki, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti Azərbaycanın ayrılmaz hissəsidir və ayrılmaz hissəsi olaraq qalacaq...” [12, s.2].

Təbii ki, ermənilər Heydər Əliyevin bayram tədbirindəki təbrik çıxışında mövzunun bu səmtə yönələcəyini gözləməyiblər. Və bu təpkidən sonra onlar bir daha əmin olublar ki, Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə torpaq xülyası mənasız bir işdir. Zaman da bunu bir daha təsdiq etdi...

İlham Cəmiləoğlu 2018-ci ildə “Azərbaycan müəllimi” qəzetində mövzu ilə bağlı hazırladığı yazıda oxuyuruq: “80-ci illərin sonlarında ermənilərin Dağlıq Qarabağla bağlı məkrli planlarında qarşıda duran ən başlıca vəzifələri, ilk növbədə, Xankəndini azərbaycanlılardan təmizləmək idi. Təbii ki, şəhərdə fəaliyyət göstərən, azərbaycanlıların təhsil aldığı təhsil ocaqlarının fəaliyyətinə son qoymaq bu planın tərkib hissəsi kimi önə çəkilməmişdi. Sırada isə birinci yerdə Nizami Gəncəvi adına Xankəndi şəhər 4 nömrəli tam orta məktəbi dururdu. Azğınlaşmış ermənilər bu təhsil ocağını hədəf seçmişdi... [7, s.1]

Nizami Gəncəvi adına Xankəndi şəhər 4 nömrəli tam orta məktəb 1945-ci ildən fəaliyyət göstərsə də, əslində, bu təhsil ocağı XIX əsrin sonlarında yaradılıb, sovet rejiminin ilk illərində onun bazasında orta məktəb təşkil edilib və Xankəndi şəhərində yaşayan (məskunlaşan) ermənilər tərəfindən hər bir cəhdlə onun Azərbaycan məktəbi kimi fəaliyyət göstərməsinə maneələr törədilib.

1945-ci ildən müstəqil Azərbaycan məktəbi kimi fəaliyyət göstərən bu təhsil ocağı ağır, çətin və keşməkeşli yollar keçib, fəaliyyətini zirzəmi şəraitindən başlayıb, bir müddət keçdikdən sonra birmərtəbəli, heç bir şəraiti olmayan binaya köçürülüb.

Hələ o illərdən erməni millətçiləri bu məktəbin fəaliyyətinə əngəllər yaratmaq üçün bütün vasitələrə əl atıblar.

Məktəbin direktoru Nazim Xudiyev yazının xatirə bölümündə yazır: “Yarandığı, fəaliyyətə başladığı ilk günlərdən bu təhsil ocağı müxtəlif formalarda erməni millətçilərinin təzyiqlərinə məruz qalıb. Bütün istiqamətlərdə erməniləşdirilən Xankəndi şəhərində Azərbaycan məktəbinin fəaliyyət göstərməsini qəbul edə bilməyən ermənilər, nəhayət, bu qədim Azərbaycan torpağında yeganə azərbaycandilli orta məktəbin müstəqil fəaliyyət göstərməsini dayandıra biliblər” [6, s.2].

Belə ki, 1964-cü ildə Nizami Gəncəvi adına 4 nömrəli və rus dilində təhsil verən 5 nömrəli məktəblərin bazasında məqsədli şəkildə beynəlmiləl məktəb yaradılmaqla müstəqil fəaliyyət göstərən yeganə azərbaycandilli təhsil ocağının – Nizami Gəncəvi adına Xankəndi şəhər 4 nömrəli orta məktəbin fəaliyyəti dayandırılıb. Yeni yaradılmış məktəbə milliyyətçə qeyri-azərbaycanlı direktor təyin edilib. Bütün çətinliklərə, süni şəkildə yaradılmış maneələrə baxmayaraq, Nizami Gəncəvi adına Xankəndi şəhər 4 nömrəli tam orta məktəbin müəllim kollektivi “beynəlmiləl məktəbdə” də azərbaycançılıq ideyalarını qoruyub saxlaya bilib, bütün qüvvələrini səfərbər edərək Xankəndində azərbaycanlı uşaqların maarifləndirilməsi üçün əllərindən gələni ediblər.

Nəhayət, 1969-cu ildə Heydər Əliyevin respublikamızın siyasi rəhbərliyinə gəlməsi ilə N.Gəncəvi adına Xankəndi şəhər 4 nömrəli tam orta məktəbin müstəqil fəaliyyət göstərməsi bərpa olunub.

Qarabağ mövzusunə toxunan məktəb direktoru fikirlərini belə bölüşür: “Məktəbimizin tarixi, onun müəllim və şagirdlərinə, valideynlərinə qarşı törədilən cinayətlər, sadəcə olaraq, bir təhsil ocağının faciəli tarixçəsi deyil, bu, Azərbaycan xalqının, bütövlükdə bəşəriyyətin faciəsidir. Bu təhsil ocağı yarandığı vaxtdan millətçi erməni dairələrin siyasi və ideoloji təzyiqlərinə məruz qalsa da, azərbaycançılıq ideyalarının ləyaqətli daşıyıcısı kimi 1988-ci ilə qədər fəaliyyətini fədakarlıqla davam etdirib, pedaqoji kollektiv şovinst ermənilərin ögey münasibətlərinə baxmayaraq, əzmkarlıq göstərib. Təəssüflər olsun ki, 1988-ci ilin sentyabr ayında erməni millətçilərinin məktəbin fəaliyyətinə son qoymaq cəhdi baş tutdu. 700-dən çox şagirdin təhsil aldığı, 60-dan artıq müəllimin çalışdığı məktəb fəaliyyətini dayandırmaq məcburiyyətində qaldı. Xankəndində yaşayan köməksiz azərbaycanlıların ciddi cəhdlərinə baxmayaraq, məktəbin fəaliyyətini bərpa etmək mümkün olmadı” [6, s.2]. Öz doğma yurdundan didərgin düşmüş müəllim heyəti və şagirdlərin əksəriyyəti Bakıda məskunlaşdığı üçün məktəb öz fəaliyyətini yalnız 14 il sonra Bakıda davam etdirməyə başladı. Nazim Xudiyev Azərbaycan təhsilinin inkişafına töhfələr vermiş, özünəməxsus bir tarix yaşamış bu təhsil ocağının xidmətlərinin Prezident İlham Əliyev tərəfindən yüksək qiymətləndirildiyini deyir: “Dövlət başçısının 30 dekabr 2012-ci il tarixli sərəncamı ilə məktəbin fəaliyyəti Bakıda yenidən bərpa olundu. Sərəncama əsasən, Bakının Sabunçu rayonunun Ramanı qəsəbəsində müasir standartlara uyğun məktəb inşa edildi.

Müdrək Ali Baş Komandan İlham Əliyevin başçılığı ilə qəhrəman Ordumuz Xankəndi şəhərini erməni işğalından azad etdi. Beləliklə, 32 illik fasilədən sonra Xankəndində Nizami Gəncəvi adına orta məktəb yenidən bərpa olundu. Haqq-ədalət öz yerini tutdu.

Nizami Gəncəvi adına Xankəndi şəhər 4 sayılı orta məktəbi milli olduğu qədər də xalqımızın, dövlətimizin həyatında olduqca mühüm rol oynayan dövlət və ictimai xadimlərimizin də məzun olduğu şərəfli bir təhsil ocağı olmuşdur. General-polkovnik Ramil Usubov, Milli Qəhrəman Şirin Mirzəyev və onun həyat yoldaşı, millət vəkili olmuş Flora Qasımova, Milli Qəhrəman Nizami Məmmədov, Milli Məclisin deputatı olmuş, “Azərbaycan Bayrağı” ordenli Elman Məmmədov, tibb elmləri doktoru, professor Mübariz Allahverdiyev, Beynəlxalq Energetika Akademiyasının üzvü, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru Vidadi Əliyev, filologiya üzrə elmlər doktoru İlhami Cəfərsəy, Xalq artisti Fəxrəddin Manafov, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Şəfəq Cabbarova, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, Əməkdar jurnalist Hikmət Xudiyev, tibb elmləri üzrə fəlsəfə doktoru Səidə Zeynalova, Əməkdar mühəndis Kamil Xudiyev, dəyərli tədqiqatçı Aydın Qarabağlı, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, istedadlı

jurnalist və nəşir Vasif Quliyev, Əməkdar mühəndis Ziyəddin Quliyev, Bakı Metropoliteninin ilk dəfə tikilib istifadəyə verilməsində aparıcı mütəxəssislərdən biri olmuş Firudin Əhmədov, “Yaxın, uzaq Xankəndi” kitabının müəllifi İlham Cəmiləoğlu və başqaları bu şanlı məktəbdən məzun olmuş Azərbaycan övladlarıdır.

Məktəbin 100-dən artıq məzunu Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda gedən döyüşlərdə şəhidlik zirvəsinə ucalmışlar.

Nəticə / Conclusion

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin, əziz şəhidlərimizin, qazilərimizin, rəşadətli ordumuzun və müdrik xalqımızın birgə söyləri ilə bu gün Xankəndi şəhəri də daxil olmaqla Qarabağın hər bir qarışı öz intibah dövrünə qədəm qoymuşdur. Böyük qayıdışla bağlı Azərbaycan Prezidentinin imzaladığı dövlət proqramları uğurla icra edilməkdədir. Müzəffər Ali Baş Komandanın xüsusi diqqəti ilə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur elm, sənaye, mədəniyyət, incəsənət, ədəbiyyat mərkəzinə çevrilməklə ölkə və dünya miqyaslı tədbirlərə, simpoziumlara platformalara ev sahibliyi edir ki, bu da, öz növbəsində, Azərbaycanın gücünü, nüfuzunu dünyaya nümayiş etdirir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 28 noyabr 2023-cü ildə imzaladığı 4182 nömrəli Sərəncamla Xankəndi şəhərində fəaliyyətə başlayan Qarabağ Universiteti də Böyük Qayıdışın ən uğurlu tərkib hissəsidir.

Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin Sərəncamı ilə yaradılan Qarabağ Universiteti böyük sabahlara atılmış ən uğurlu, ən milli addımdır, milli yaddaşdır. Qarabağ Universiteti sadəcə universitet olaraq qalmayacaq, eyni zamanda Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun elm-təhsil, mədəniyyət mərkəzi olacaq.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Birinci vitse-prezidenti Mehriban Əliyeva 28 may 2023-cü ildə Qarabağ bölgəsinə səfərləri zamanı sakinlərlə görüşərkən söylədiyi: “Gedib görərsiniz o yerləri. Çünki sentyabr ayından artıq Xankəndiyə də köç başlayır. Birinci köçən tələbələr və onların müəllimləri olacaqlar. Qarabağ Universiteti fəaliyyətə başlayır. Ona görə bir tərəf olacaq Xankəndi, bir tərəf Ağdam. Ağdam şəhərinə də gələn il insanlar qayıdacaqlar” müjdə dolu xəbərlər hər bir Azərbaycan vətəndaşının illərlə arzuladığı, gözlədiyi xəbərlər oldu.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamı ilə Qarabağ Universiteti fəaliyyətə başladığı kimi, Nizami Gəncəvi adına Xankəndi şəhər 4 saylı məktəb də öz şagirdlərini, valideynlərini doğma məkanında qarşıladı. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, oğlu Heydər Əliyev təhsil ictimaiyyətinin nümayəndələrinin iştirakı ilə 19 sentyabr 2024-cü ildə Nizami Gəncəvi adına Xankəndi şəhər 4 saylı məktəbin, 20

sentyabr 2024-cü il tarixində isə Qarabağ Universitetinin qapılarını tələbələrin, şagirdlərin, doğma xalqımızın üzünə açdı.

Ədəbiyyat / References

1. <https://president.az/az/articles/view/49904> 5 yanvar 2021.
2. <https://president.az/az/articles/view/52881/>, 30 avqust 2021.
3. <https://president.az/az/articles/view/61587>, 15 oktyabr 2023.
4. Nizami Gəncəvi. “İsgəndərnamə”.
5. Babayev B. “Dünya şöhrətli Nizami”. Kredo, 3 dekabr 2021.
6. Bayramlı M. “Mübariz Xankəndi məktəbi”. “Yeni Azərbaycan”, 13 dekabr 2023.
7. Cəmiləli İ. “Ermənilərin hədəf seçdiyi təhsil ocağı”. “Azərbaycan müəllimi”, 1 iyun 2018.
8. Əliyev F. “Ümummilli Lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə Gəncə”. Gəncə: “Elm” nəşriyyatı, 2022, 3, 71.
9. Həbibbəyli İ. “Nizami Gəncəvinin Azərbaycan şairi olduğunu bütün dünya ictimaiyyəti qəbul edir”. “Azərbaycan” qəzeti, 15 mart 2023.
10. Hüseynov R. “Xalqları və millətləri birləşdirən Nizami Gəncəvi ülgüləri”, “Nizami Gəncəvi klassik və müasir tədqiqatlarda”. Bakı, “Elm və Təhsil”, 2021, s.327.
11. Quliyev K. “Heydər Əliyev Xankəndidə onu salamlayan plakətı sökdürdü: Biz Azərbaycandayıq!”. “Azərbaycan”, 10 dekabr 2022.
12. Səmədzadə Z. “Heydər Əliyev və Qarabağın sovet dövrü”. “İqtisadiyyat”, 17-23 iyun 2021.

**Средняя школа № 4 города Ханкенди имени Низами Гянджеви:
торжество божественной и исторической справедливости**

Алимухтар Мухтаров

Доктор философии по филологии

Гянджинский Филиал НАНА, директор Центра Низами Гянджеви

E-mail: alimuxtar@gmail.com

Аннотация. Низами Гянджеви является важной концепцией национальной идентичности азербайджанского народа. На протяжении всей истории мудрые интеллектуалы нашего народа проявляли особую чувствительность к этой концепции национальной идентичности: каждое понятие, место и предмет, имеющие национальное и родное значение, они увековечивали именем великого мыслителя, тем самым выполняя историческую миссию как в древние времена, так и в наше современное

время. Азербайджанский народ дал название «Ших дюзю» (равнина шейха) местности, где жил и был похоронен Низами Гянджеви, а его мавзолей на протяжении веков почитался как священное место. Следовательно, эти факторы служат подтверждением концепции национальной идентичности, к которой относится творчество поэта. Низами Гянджеви является азербайджанским поэтом не только из-за присутствия в его произведениях тюркской системы мышления, тюркского духа и образов, насыщенных национальным колоритом, но и потому, что его имя было присвоено центрам науки, образования, культуры и литературы как в нашей стране, так и за его пределами. Средняя школа № 4 имени Низами Гянджеви, которая начала функционировать в 40-х годах прошлого века в Ханкенди, древнем городе Азербайджана, является одним из самых значимых фактов этого тезиса.

Ключевые слова: Азербайджан, Низами Гянджеви, Карабах, Ханкенди, наука, школа, образование